

לאומיות ויציאת מצרים

[פרשת שמות, שנת התשס"ח – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי.
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

מפורסם ("אור החיים", על דברים לב, ז) כי בהיות ישראל במצרים נשתקעו בקרוב לחמשים שערי טומאה.

- לא שמרו ברית מילה. (שמות רבה, א)
- היו ביניהם עובדי ע"ז. (מדרש שיר השירים, ב)
- על הפסוק "ואת עירום ועריה" דרשו (שמות רבה, א) – שהיו ערומים מכל המצוות.

ובכן מה מצא הקב"ה בהם דבר טוב, שמפני זה ייגאלו?

ענו חז"ל: "בשביל ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים – שלא שינו את שמם, ואת לשונם, ולא אמרו לשון הרע, ולא נמצא ביניהם אחד מהן פרוץ בערוה" (מדרש ויקרא רבה, פרשה לב). ממשיך המדרש ומוכיח:

- א. נקראו "ראובן, שמעון" ולא הפכו שמותיהם העבריים ללועזית.** (כמו רופוס ואלכסנדר וכו')
- ב. לא שינו את לשונם.** דברו רק עברית ולא השתמשו בלשון עם זר. עיין דברי רד"ק על תהלים (פא סוף פסוק ו - "שפת לא ידעתי") שלא היו מבינים לשון המצריים.
- ג. לא דברו לשון הרע,** אין הכוונה ללשון הרע במובנו הרגיל (לפי ספר "חפץ חיים"). אלא, כאשר משה בקש מהם לשאול כלים ושמלות מהמעבידים המצריים, בטיעון שיוצאים לדרך של שלשה ימים אבל באמת התכוונו ללכת ולא לחזור, לא היה אחד מהם שהלשין על כך לגויים. סוד זה היה מופקד אצלם י"ב חודש, ולא היה מי שיגלה לשונאינו מה סודנו. הרי כאן הזדהות לאומית של כל אחד עם שאר עמנו.
- ד. וגם בענין גילוי עריות,** אין הכוונה בין יהודים ליהודיות, כי בזה באמת לא שמרו גדרי תורה (עמרם התחתן עם דודתו וכו' / "העם בוכה למשפחותיו", עיין יומא עה), אלא הכוונה שלא היתה ביניהם נישואי תערובת עם האומות. כהמשך לשון המדרש: "תדע לך שהוא כן. אחת [בלבד] היתה ופרסמה הכתוב, שנאמר "ושם אמו שלומית בת דבריי".

זאת אומרת לא היו בידיהם של ישראל מצוותיה של תורה שבזכותן ייגאלו, אבל היתה בהן מעלה ששמרו על ייחודם הלאומי, וזה ניכר ע"י שמירת ארבע מדות טובות הנ"ל (לא שינו שמם וכו'). כיון שנהרו בזהותם הישראלית, ראויים היו להגאל. כי יש שני אופני קשר של האדם עם בוראו. האחד, לפי מעשיו הפרטיים. השני, ע"י קשר כלל האומה עם בוראה. כבר מהר"ל (חינוכי אגדות ח"ג עמי יג, / נצח ישראל, פרק מד) הקדים, שאין ה' משרה שכנתו על הפרט, אלא מצד כלל ישראל. וכן לא נמסרה התורה לאברהם, יצחק ויעקב, כי טרם היו "כלל ישראל" ("יתפאר ישראל", פרק יז). לאומיות מחזקת את הקשר עם הכלל.

יש בימינו שומרי תורה שאינם מכירים את הערך הגדול של שמירת צביונו הלאומי, גם בלי קשר גלוי לתורה ומצוות. על זה חניך מרן הרב קוק:

"ואם הַמְצָא תְּמַצָּא בְּזַמַּן מִן הַזְּמַנִּים הַתְּעוֹרְרוֹת רוּחַ כְּזֹאת, שִׁיאֲמְרוּ כֹל אֱלֹהִים [הַדּוֹגְלִים] בְּשֵׁם רוּחַ הָאוֹמָה לְבַדָּה, וַיִּשְׁתַּדְּלוּ לְשַׁלּוֹל אֶת רוּחַ אֱלֹקִים מֵעַל כָּל הַקְּנִינִים הַלְלוּ (אֲרֵצָה, שְׁפֵתָה, מְנַהֲגִיה) וּמִמְקוֹרֵם הַגְּלוּי שֶׁהוּא רוּחַ הָאוֹמָה, (כְּלוֹמַר כְּמוֹ שְׁקָרָה עִם קוּם-הַמְּדִינָה שְׂרוּבֵם לֹא שִׁמְרוּ תוֹרָה וּמִצְוֹת אֲךָ מִסְרוּ נַפְשָׁם עַל הָאָרֶץ וְהָאוֹמָה) מֵה צְרִיכִים אִזְ צְדִיקֵי הַדּוֹר לַעֲשׂוֹת? (הָאֵם) לְמַרּוֹד בְּרוּחַ הָאוֹמָה, אֲפִילוֹ בְּדִיבּוֹר, וְלִמְאַסֵּם אֶת קְנִינֵיהָ? זֶהוּ דְבַר שְׂאֵי אֲפִשֶׁר. רוּחַ ד' וְרוּחַ יִשְׂרָאֵל אֶחָד הוּא. אֲלֵא שֶׁהֵם צְרִיכִים לְעִבּוֹד עֲבוּדָה גְּדוּלָה לְגַלּוֹת אֶת הָאוֹר וְהַקּוֹדֵשׁ שֶׁבְּרוּחַ הָאוֹמָה" ("אורות", עמי סד).

והגדיל הרב באומרו: "וצריך כל צדיק להגביר בעצמו ובעולם את אש האהבה הלאומית בישראל, ולהגבירה בכל מיני השפעות שבעולם. ובטוח יהיה שסוף כל סוף תבוא אהבה כללית זו לבישול פריה הגמור עד כדי הולדת תולדותיה, שהם המעשים, המדות והדיעות של כל התורה כולה בכל מילואה טובה". ("אורות", עמ' עז)

כמו כן הדגיש הרב צד שני של המטבע. [בהתייחסו לאותם פורקי עול תורה] – אותה **לאומיות ללא קודש**, ללא קשר עם הקב"ה, היא זיוף הכוונה העיקרית ("מאמרי הראי"ה", עמ' 280, ד"ה יסוד חכמת ישראל). זו לשונו: "הנסיון להחיות את החוש הלאומי העז באמצעים מלאכותיים [הערת המעתיק: ללא קודש] לא יצליח, בשום אופן לא יצליח! אלא כמתכונתו בטבעו ומדתו, שהיא בלב שומרי תורה וחרדים אל דבריה" ("מאמרי הראי"ה", עמ' 321, וע"ע עמ' 167). [א"ה – רואים בחוש איך הרבה מאהבת הארץ וחלוציות שהיתה להם - נמוגה, וממנו נשאר מעט ורובו הוא אהבת הממון הבא מארץ ישראל (נדל"ן)... וגם כי לא הורישו לבניהם אחריהם מאום מאהבה זו, ורוב בניהם גרים בחו"ל]. וצריכים אנו לעבוד בשני המישורים; לחנך את הלאומיים שישבו לעבוד את ה', וכן לחנך את שומרי המצוות לאהבת הלאום. וכאשר יושלמו שני הכיוונים הללו, הגאולה ממשמשת ובאה.

מה זה נוגע למעשה בדורנו, בשנה זו? [תשס"ח]

עם ישראל עומד בצומת דרכים. המנהיגים הפוליטיים שלנו מוותרים על אחיזתנו על ארץ ישראל, וגם מבצעים "מחוות" מפליגות ונוראות לטובת שונאינו הערבים. הם מלבישים את פעולותיהם במלים יפות: "שלום", "הומאניות", ביסוס עתידנו, הצלת המדינה וכו'; כל אלו ניבים ערמומיים כמומחיות לשונם ודמיונם של כותבי נאומיהם. ניכרת במעשיהם עזיבת אהבת הלאום שלהם, ודאגה יתרה למען אומות אחרות. (עיי'ן זהר ח"א דף כה ע"ב: "מינא רביעאה, אם יחזון ישראל בדוחקא, מתרפין מינייהו וכו' למעבד טב עם עובדי כו"ס". תרגומו: סוג רביעי [של רשעים גמורים] אם יראו ישראל בדוחק, נרפים מלתמוך בהם וכו' כדי להיטיב עם אומות העולם").

מעשה שהיה. לפני שבע שנים (תשס"א), בחול המועד סוכות, קבוצת מטיילים מיישוב קדומים יצאו ליהנות ממראה הנופים הנהדרים באיזור. התחילו ערבים מהיישוב הסמוך לצלוף בהם. נפצעו כמה יהודים, וביניהם הרב בנימין הרלינג הי"ד, ממנהיגי הקבוצה. מפקד צה"ל שנזעק עם חייליו לאזור חשש מלהתקיף את הפורעים הערבים, היסס כמה שעות עד יקבלו הוראות "מגבוה", מירושלים. בגלל פחדנות הדרג המדיני לא נקטו החיילים שבאזור שום פעולה להצלת המטיילים. האזרחים שכבו בשדה פצועים ומדממים עד שעות החשכה, מסתתרים מאחורי כמה סלעים בודדים, והרב הרלינג שנפצע אנושות דָּמָם עד מותו האיטי. כל זה באשמת אזלת היד של מקבלי ההחלטות. זאת דוגמא אחת מני רבות של חוסר אהבת הלאום מצד קברניטי המדינה, מאז 20 שנה. (עיי'ן "אגרות הראי"ה", ח"ג דף קנז: "שלא יתפרצו לומר שהם קברניטיה של האומה").

הבה נשווה מה אמר משה רבינו על מצב דומה. הוא ראה יהודי בסכנת חיים מפני אויב. "וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו. ויפן כה וכה וירא כי אין איש, ויך את המצרי [הרג אותו] ויטמנהו בחול" (שמות ב, יא-יב). נביא כאן לשונו של הגאון ר' עזריה פיג'ו (נפטר בשנת 1647) בספרו "בינה לעתים" (דרוש כה): "בא הכתוב לומר שלמותו של משה, כמה הבדל היה במעלת מדותיו ממה שהיה בישראל. ... יצא אל אחיו. האמנם במקום שחשב למצוא בהם שלמות המדות שיהיו מתקוממים בגודל לבב לעת הצורך, אדרבא ראה בסבלותם. כלומר היה מתבונן [י"ראה"] על מה עשה ה' ככה לעם הזה, בהיותו השלם מכל העמים? וראה את ההיפך ממה שחשב על מעלתם, כי ראה איש מצרי מכה איש עברי ובעוול. ואילו היו המצרי והעברי שניהם לבדם ואין רואה, היה נמנע משה מלהאשים את ישראל. אך לא היה הדבר כן, כי המצרי היכה את העברי "מאחיו" כלומר בנוכחות העברים שהיה ביניהם. וחשב משה כי יקומו כל אחיו מסביב לבלוע את המצרי ולעשותו חתיכי חתיכות. ועל כן "ויפן כה וכה" בכל סביבות העברים שהיו שם, לראות היאך יתקוממו נגד המצריים.

וראה "כי אין איש", לא היה ביניהם גבר בגוברין, ואין מי שישים אל לב לעשות פעל מעולה. עד שקם הוא כי רוח ה' נוססה בו והיכה את המצריי עכ"ל בשינויים קלים.

רפיון רוח הנמצא בישראל בימינו היא מפני קלישות רגש לאומיותם של קובעי המדיניות בממשלתנו. כאשר חיילי צה"ל האמיצים וראויים לשבח מסתכנים כדי ללכוד ולתפוש מחבלים ערבים, ובמאמצים הללו יש מהחיילים שנהרגים, ויש מהם הנפצעים; באה אח"כ הממשלה הנוכחית וללא שום בושח וללא נקיפת מצפון ומשחררת כמה מאות מהמחבלים שנתפשו [כמחווה ולעשות רושם טוב על אומות העולם] תמורת פיסת נייר עליה חתמו שלא ישובו למעשי טרור. אין זאת אלא לעג וקלס לרגש לאומיות ישראל. אין בזה דאגה לסכנת חיי בני עמנו, אף לא יחס הוגן לחיילינו.

מצאנו כי בתחילה התיימש משה מגאולתם של ישראל. רק כעבור כמה עשרות שנים התעודד ושב לפעול למען גאולתם. בתחילה הרג משה את המצרי. למחרת אמר תוכחה לשני יהודים אחרים הנצים ביניהם. אמר אחד מהם בקול "הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי?". חשש משה מאד פן ישמע אחד משוטרי פרעה את מלים המפלילות הללו. הלשנה זאת יכולה לעלות לו בחייו. ואמנם כך היה. "וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה" (ב, טו).

אמרו בגמרא (גיטין מה: / ע"ז דף כו:): שהמוסרים והמלשינים יצאו מכלל ישראל. וביאר זאת מהר"ל (חידושי אגדות ח"א דף קיב, על ראש השנה יז): כי מי שאינו חס על ישראל בעל אמונתו ואפילו רק מוסר ממונו לגוי, הרי זה מדרכי המינות, ויצא בזה מכלל ישראל.

ולכן אמר משה "אֶכֶן נודע הדבר" (ב, יד) ומבאר רש"י בשם חז"ל כי היה משה תמה, מה חטאו ישראל שהם סובלים יותר מכל שאר האומות? עכ"ל. אבל כאשר ראה משה שיש בהם מלשינים המפקירים את אחיהם לגוים, הבין כי ראויים הם לכך.

מבאר מהר"ל ("גבורות השם", עמ' פו) כי מלת "כֵּן" בגימטריא שבעים. רמז לשבעים האומות הניכרים בעולם החומרי. אבל כאשר אות א', ובה רמז לישראל האומה היחידה, מצטרפת למלת "כֵּן" ונעשית המלה "אֶכֶן", נודע הדבר משום מה הם סובלים. התחברות זו אינה לטובתנו. "כאשר יצאו ממדריגתם ומגלים סודותיהם לאומות, ראויים הם לשיעבוד". כן בימינו יש המגלים לארה"ב ולממשלות הרוצות את החלשתנו סודות הרחבת בנייתנו ביש"ע, ועוד. כאשר חזר רה"מ מאנאפוליס, לא הצליח להוציא ממתנגדינו אפילו הצהרה פשוטה שישראל היא "מדינת היהודים". כי הרי גם הוא עצמו סבור שהיא "מדינת כל אזרחיה" בלבד ולכן לא היה במצב לדרוש בתקיפות הצהרה כזו.

כיצד זה יתאים למה שהבאנו בתחילת דברינו (בשם מדרש ויק"ר לב) שִׁצְאוּ ממצרים דווקא כי לא היו ביניהם בעלי לשון הרע, ולא היו מגלים סתריהם לאומות העולם? אלא עד שנשתנה המצב המחפיר הזה עברו כמה עשרות שנים. בינתיים משה דר בארץ מדין עד הגיע תור של בני דור חדש. והם שתקנו עיוותי דור הקודם, וחזרו לאהבת אחיהם, אהבה לאומית.

התיקון שלנו יהיה כאשר נאהב איש רעהו מעם ישראל יותר מכל אינטרס זר ובינלאומי. עלינו לפתח את אהבת הלאום שלנו, שהוא הבסיס התחתיתי לאהבת התורה.

כתב הרב קוק: "יתפתח היישוב בא"י, יבנה הבנין הלאומי. מתוכו יפוח רוח גדול, נשמת האומה תתעורר לתחיה, מעומק טבעה תכיר את כל מהותה וכו'. המורד ודלדול-הכח השורר עכשיו מונע הוא את גאון האמונה מהופיע בעולם, מעכב הוא את המהלך החי של המצוות המעשיות... [תוספת המעתיק: לבסוף, האומה תתעורר משינתה]. אין להצטער כלל מזרמי הרוח הלאומי הטבעי ההולך וסואן. גם הקלקולים שהוא מקלקל במהלכו, סופם לבוא לכלל בנין ותיקון" ("אורות", עמ' עט).

דרך התורה היא להיות בטוחים בגאולתנו. ה' ישלים במה שהתחיל.
וכבר נאמר בשם הרב קוק, אין ישראל מפחד מדרך ארוכה.